

LBRIS

Paul Editions

Casa Presei Libere 1, corp C1, Sector 1, București

www.pauleditions.ro

e-mail: pauleditions@gmail.com

tel: 0730.660.427; 0731.884.583

Redactare / Tehnoredactare: *Nicoleta Monoran*

Coperta: *Paul Editions*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Panaitescu, P. P.

NICOLAE BĂLCESCU / P. P. Panaitescu – București: Paul Editions, 2025

ISBN: 978-630-6588-64-0

P. P. PANAITESCU

Nicolae Bălcescu

Paul Editions

PREFĂȚĂ

Cine deschide «Istoria lui Mihai Viteazul», opera neterminată a lui N. Bălcescu, o marmură antică mutilată, e izbit de la început, deși povestirea curge senină, voit senină, de rotunjimea sonoră a frazelor, de afirmația lor sigură, aproape poruncitoare. Este ceva retoric, ceva elocvent în acest stil, a cărui armonie însă îmblânzește strigătul și mlădie asprimea apostrofei. Nicăieri nu găsim ritmul larg al visătorului, nicăieri precizia ideii nu dă loc nuanțelor. Acesta este tonul omului de acțiune, a luptătorului pentru idee, cartea este aproape o predică.

Bălcescu era desigur un luptător pentru idee, pentru ideea rece în logica ei și sigură de sine. Era un raționalist entuziast ca mulți din generația intelectualilor din care făcea parte, oameni care puneau în căldura cultului lor pentru idee, ceea ce lipsea poate ca simțire în sufletul lor.

Raționaliștii nu se îndoiesc, ei sunt deci luptători, oameni de acțiune.

Bălcescu a putut fi astfel un erou, un om al jertfei pentru credințele lui naționale și democratice, jertfă pe care o știm azi cât a fost de dureroasă pentru el.

Acest tânăr cu ochii adânci, cu figura palidă încadrată în barbă, cum ni-l arată melancolicele tablouri ale vechii școli de portrete, avea de fapt foarte puțină poezie sufletească. Pe când un Russo voia să oprească vremea de dragul farmecului

bătrânesc al trecutului și al vechilor legende și era în același timp un delicat îndrăgostit al naturii, toate acestea Bălcescu le alegea și le schimba în arme de luptă intelectuală. Când vorbește de natură, de trecut, să nu ne înșelăm, este elocvent dar nu este înduioșat. Căci era, lucru rar pentru entuziaști, un spirit practic cu o rară limpezime de vederi.

Era un om cu hotărârea dărză care culege pe drumul său tot ce-i poate sluji, dar sufletul lui nu și-l dă decât icoanei ce-l călăuzește.

Trăia într-o societate în care ideea liberă și jocurile ei capricioase și scânteietoare erau un lucru nou și mulți îl priveau cu o nețărmurită admirație.

Astfel încât Bălcescu nu este un raționalist numai pentru că viața lui a fost o credință într-un ideal de esență rațională, dar în țesătura intimă a operei lui, mai ales cea din timpul exilului, este o obsesie de a căuta ideea care să acopere cu generalitatea ei faptul și să-i dea un sens.

Dar aceste trăsături ale societății vremii, ce le regăsim la el, să nu ne facă să credem că nu aducea ceva nou față de mediul intelectualilor români contemporani.

Societatea lor avea ceva artificial în sine. Era străbătută de idei apusene ce nu se altoiseră încă pe fondul sufletesc românesc și ca într-o epocă de tranziție erau multe contradicții în atmosfera ei și puține directive unitare hotărâte. Erau mai mult individualități remarcabile decât curente și școli, individualități adesea foarte deosebite între ele, de la un Eliade, apostol egoist ca un profet iudaic, până la un Alecsandri, elegant spirit de suprafață.

Era o clasă de oameni culți care trăiau mult în saloane, unde femeile jucau un rol intelectual foarte însemnat, raționaliste și luptătoare și ele, spirite sătule de Orient, care printr-o reacție naturală se masculinizau.

Ceea ce-i lega pe toți era însă credința în liberalism, mai puțin în naționalism, și acel spirit al romantismului apusean, care natural prinsese repede într-o societate de individualități.

Și Bălcescu prin unele laturi era un romantic, atâtea din izbucnirile lui entuziaste îl trădează, dar se apropia totuși prin spiritul său mai serios, o seriozitate luminoasă și tânără, de inteligența mult mai cumpănită a lui Kogălniceanu. Raționalismul lui Bălcescu alcătuiă o ideologie mai sănătoasă decât a celor din jurul lui. Prin muncă, prin experiență, el se coborâse, desigur nu de la începutul carierei sale, la realitate. A cunoscut și a iubit trecutul și viața populară românească și mintea lui sintetică s-a hrănit din această analiză a realității.

Dacă a fost și el un om al mediului intelectual, mult influențat de cultura franceză a vremii, prieten cu boieroaicele intelectuale și cu boierii tineri franțuziți, nu e mai puțin adevărat că viața lui de activitate intensă l-a făcut să cunoască și alte realități și l-a pus în fața altor probleme de ordin spiritual decât acelea care se puteau culege din acel mediu.

Viața lui sufletească alcătuită, cum am spus, din multe idei și din puține sentimente adânci, este în strânsă legătură cu omul de acțiune. Dacă acțiunea i-a fost călăuzită de anume idei, totuși tot ea este aceea care de nevoie, din cauza problemelor care i le ridica în față, dădea naștere ideilor lui Bălcescu, în cele mai multe cazuri idei luptătoare.

Și din ce în ce ele se însumau într-o sinteză a dezvoltării neamului nostru și a rostului lui în lumina istoriei, sinteză pe care începem s-o întrezărim către sfârșitul vieții lui, neînchegată încă definitiv în momentul morții lui, la 33 de ani.

Ceea ce-l înalță mai mult în ochii noștri e, cu tot acest început de sinteză matură, marea lui tinerețe. Viața lui radiază tinerețe. Acțiunea furtunoasă, câteodată aproape brutală în desfășurarea avântului său, cugetarea goală călăuzită de entuziasm, ceea ce vine întotdeauna înainte de formă și de simțire adâncă, în epoci de tinerețe, toate ne dau această impresie.

De aceea poate opera lui este încă vie pentru sufletele noastre, pe când a multora dintre contemporanii lui începe a fi privită cu respectul datorat unor vechi stampe prăfuite.

Lucrarea de față nu are pretenția să urmărească acest spirit în dezvoltarea lui și în mediul său intelectual, ci e mai mult o contribuție de critică istorică la acest scop. Materialul inedit ce l-am avut la îndemână¹, precum și cel publicat dar neîntrebuințat încă pentru biografia lui Bălcescu, mi-au îngăduit a lămuri faptele și ideile lui cu multe știri necunoscute sau necercetate, pe care le prezint sub această formă.

Lucrarea apărută întâi în revista «Convorbiri Literare» iese acum în volum cu oarecare deosebiri, grație d-lui Mandrea, coborâtor din familia Bălcescu, care a suportat cheltuielile tiparului.

¹ În afară de cel aflat în posesia Academiei Române sunt scrisorile inedite ale lui Bălcescu către A. G. Golescu și alte acte în legătură cu această corespondență, care mi-au fost puse la îndemână de d. A. Bengescu și acelea către Paul Battailard, aflate în posesia d-lui I. I. Brătianu, care mi-au fost comunicate în copie de d-ra Z. Balș, pentru care le aduc aici mulțumiri. Din corespondența către A. G. Golescu trei scrisori au fost publicate în „Anul 1848 în Principatele Române”, VI, p. 23, 37, 74 și alte două de N. Iorga în „Revista Nouă”, IV 1891, p. 354-5. Alte treisprezece scrisori din această corespondență erau inedite.

I.

Tocilescu dă ca dată a nașterii lui N. Bălcescu 29 iunie / 11 iulie 1819²). Lucrarea lui Tocilescu nu indică izvoarele de care s-a servit. Această știre ca și câteva altele provin desigur din comunicații orale ale rudelor și cunoscuților lui Bălcescu, care trăiau încă în vremea când se publică acea lucrare³. Anul 1819 se confirmă și prin alte mărturii. Este întâi o notiță biografică asupra lui N. Bălcescu, pe care o publică la 1857 ziarul «Concordia» ca introducere la «Cântarea României» pusă în versuri de Bolintineanu⁴. De unde provin știrile foarte prețioase pe care le aduce acea notiță? La sfârșitul ei se spune: «Aceste date le-am cules după d. I. Voinescu II, un alt român mort în exil⁵ și care asemenea merită a fi regretat de compatrioții săi⁶».

Am reușit a găsi scrierea lui Voinescu II, care nu mai fusese întrebuințată de la Tocilescu. Un exemplar se păstrează între foile volante cu cuprins felurit din manuscrisul 4077 al Academiei Române. Scrierea conține numai 4 pagini și poartă titlul «Nicolae Bălcescu, Paris 1853. De Soye et Bouchat imprimeurs rue de la Seine 36». Semnată I. Voinescu. Începând cu o citație din «Cântarea României» și cu unele amănunte asupra morții lui Bălcescu, trece la

² Gr. Tocilescu, N. Bălcescu, viața, timpul și operele sale. București, 1876.

³ Că Tocilescu a întrebuințat astfel de știri o spune Xenopol într-o recenzie din *Convorbiri Literare*, X. 1876. p. 71.

⁴ „Concordia”, Anul 1 p. 151-2 și ediție separată, Socec 1853.

⁵ La Paris la 31 decembrie 1855. Ubicini, *Provinces roumaines* p. 193, nota 1.

⁶ „Concordia”, p. 151.

o scurtă descriere a vieții lui. Spune că avea o inteligență întinsă, o imaginație bogată și o memorie rară: „L-am auzit noi înșine în multe rânduri recitând sute de versuri, ca și când ar fi citit într-o carte.“. Se dau: data nașterii 1819 și mai multe amănunte în special asupra tinereții lui Bălcescu, care sunt cu atât mai prețioase cu cât sunt probabil comunicate de el însuși. Despre o anecdotă se spune: „acest anecdot îl ținem chiar din gura răposatului, care ni l-a istorisit în mai multe rânduri”.

Tocilescu a cunoscut scrierea, utilizând știri dintr-înșă, reproducând și anecdota pomenită și altele, ce nu le putea lua de aiurea, nefiind reproduse în notița din «Concordia». Totuși a lăsat la o parte unele știri interesante. Știrile lui Voinescu sunt importante, deoarece îl găsim – cum vom vedea – în relații cu Bălcescu încă din 1843 și probabil că se cunoșteau și de mai înainte, căci amândoi fuseseră ofițeri în miliția Regulamentului. Numai la urmă pare a se fi produs oarecare răceală între ei. Bălcescu scria astfel lui A. G. Golescu când: «Despre Voinescu crezu că are în inimă un «bun fond», că este primitiv de sentimente generoase, dar pe lângă un *naturel* pasionat, un defect mare încă îl strică: aceasta este că e invidios și foarte mult. De aici ies toate greșalele lui»⁷.

Data nașterii dată de Tocilescu și de Voinescu II, care trebuie s-o știe de la însuși Bălcescu, este contrazisă de un alt izvor. D. Iuliu Tuducescu a publicat anume în «Convorbiri Literare» XXXIV două acte asupra închiderii lui Bălcescu la Mărgineni în 1841, din care rezultă că el avea atunci 19 ani, deci s-ar fi născut la 1822. Această dată nu poate fi primită.

În matricula colegului Sf. Sava, N. Bălcescu e trecut la 1834 ca având 15 ani⁸. Pe de altă parte e cert că la 1849, dacă nu la 1838, era deja iuncăr, căci atunci s-a întemeiat, cum vom vedea, o școală pentru soldați, la care în această calitate a luat și el parte. Dar un iuncăr de 18 ani ni se pare

⁷ Scrisoare din Constantinopol, 5 aprilie 1849.

⁸ N. Iorga, *Viața și domnia lui Barbu D. Știrbei*, *Memoriul II*, în *Analele Academiei Române*. Tom. XXVIII, p. 141 Cf. și mai departe asupra acestor matricule.

cam tânăr. De aceea trebuie să admitem presupunerea lui I. Bogdan, că schimbarea vârstei în actele procesului de la 1840 s-a făcut în scop de a-l scăpa pe Bălcescu ca minor de o pedeapsă mai grea⁹.

El se naște la București¹⁰. Tatăl său, pitarul Barbu Bălcescu moare devreme, căci pe soția lui o găsim de curând numită «văduva». Ion Ghica o numește Serdăreasa Tinca Petreasca Bălcescu și adaogă că era o femeie foarte stimată și tămăduia albeața de ochi. Familia lui Bălcescu era originară din jud. Argeș, în satul Bălcești pe valea Topologului¹¹.

N. Bălcescu era fratele al doilea după Constantin, și mai avea un frate mai mic Barbu, o soră, Sevasti, de la care avem o scrisoare și alta căsătorită după un Geanolu¹². Frații aceștia au jucat roluri secundare în revoluția de la 1848.

La 1821 familia bejenește în Ardeal, dar în satul Bălcești unde s-au găsit o mare parte din hârtiile lui¹³, trebuie să-și fi petrecut N. Bălcescu copilăria sa.

La 7 ani începe a învăța grecește, ceea ce-l va ajuta mult în studiile sale istorice. Afară de grecește se vede că el a cunoscut franceza, în care a scris lucrări, engleza, lucru nou pe atunci, deoarece citează traducerea engleză a lui Paul de Alep și pe Gibbon în original în «Starea socială a muncitorilor plugari», și în «Question Economique des principautés danubiennes» și chiar se duce în 1850 în Anglia, unde are convorbiri cu diferite personalități politice și relații

⁹ *Convorbiri Literare*, l. c.

¹⁰ Tocilescu, *Bălcescu*.

¹¹ Comunicare a d-nei Mandrea, nepoată de frate a scriitorului. În satul apropiat Găltofani este o biserică din veacul al XVIII refăcută de fratele și sora lui Nicolae Bălcescu la 1855. (V. Drăghiceanu, *Referat asupra bisericii din Găltofani la Comisiunea Monumentelor Istorice*, dosar XIX 1-921). Genealogia lui Șt. Greceanu, care leagă pe N. Bălcescu de Bălceștii olteni este greșită. (Șt. Greceanu, *Genealogii documentate ale familiilor boerști*, I. p. 255-7 și 249). Aceiași greșală face Tocilescu când admite că Bălceștii erau olteni, (Tocilescu. N. Bălcescu).

¹² Comunicare a d-nei Mandrea.

¹³ Colecția Mandrea, *Analele Academiei Române* Tom. XIX, partea administrativă p. 165.

cu presa, apoi latina, probabil germana¹⁴, poate și italiana¹⁵.

Studiile sale la colegiul Sf. Sava, unde a avut ca profesor pe Eliade și pe Florian Aaron, nu au putut să influențeze mult asupra spiritului său. Nu mai era, în această epocă de birocrație a Regulamentului Organic, nici entuziasmul primelor zile ca pe timpul lui Lazăr, când cultura se da ca de pe un amvon, dar nici nu se ajunsese încă la o perfecționare științifică a învățământului.

Trebuie să-l considerăm pe Bălcescu ca un autodidact. Poate câteva studii de filozofie, ca acel din *Foaia lui Bariț* să fi fost izvorâte din influența lecțiilor lui Murgu, dar încolo n-a studiat în străinătate ca cea mai mare parte din contemporanii lui mai culti. Acest fapt trebuie remarcat, căci probabil lui i se datoresc multe deosebiri între spiritul său și cel al generației culte din care făcea parte. Ideile lui Bălcescu de slăvire a armatei, de liberalism și de patriotism se regăsesc și la alții: erau idei comune, care făceau parte din convingerile tinerilor. Dar felul cum le-a prezentat și aplicat și mai ales cum le-a adâncit în toate posibilitățile și consecințele lor îi este propriu. Ceilalți în mare parte judecau aceste idei după impresii primite din străinătate.

Foarte devreme Bălcescu avu spiritul format în mare parte. Aceasta se datorește desigur și lecturilor sale, dar și frecventării și schimbului de idei cu oamenii cei mai luminați ai țării, cu care a fost prieten. De aceea trebuie să însemnăm în această privință ca un punct important din dezvoltarea lui sufletească drumurile, ce le-a făcut în Moldova și la moșia lui C. Negri¹⁶.

În mijlocul acestor influențe felurite, aceea a colegiului Sf. Sava trebuie socotită secundară. Totuși ea nu poate fi neglijată cu totul. În vremea când Bălcescu își făcea studiile, erau puțini cei ce treceau la studii superioare. Astfel că acei

puțini, ce urmau la colegiul Sf. Sava – numit și colegiu Național¹⁷ – oricât de îmbibat de îngustimea de vederi a oficialității ar fi fost învățământul ce se preda acolo, totuși elevii mai distinși trebuiau să-și fi dat seama că sunt într-o situație culturală specială, care le incumbă oarecare datorii¹⁸.

Și e probabil că era acolo o stare de spirit favorabilă avânturilor patriotice și că în afară de bătăile lui Sotea, care au ocazionat prietenia lui Ion Ghica cu Bălcescu, se puteau câștiga ceva idei la acel colegiu. Asupra atmosferei din colegiu avem oarecare amănunte în biografia lui Gr. Grădișteanu, un coleg al lui Bălcescu, scrisă de Zosima¹⁹. Profesorii, afară de cei doi citați, erau nume cunoscute ca Petrache Poenaru, Vaillant și C. Moroiu. Acesta din urmă la moartea lui e socotit de Voinescu II ca una din marile pierderi ale partidului național alături de cea a lui Cârlova, Mitică Filipescu și a lui N. Bălcescu însuși²⁰. Și Zosima înseamnă că încă din colegiu Gr. Grădișteanu intră în «partidul» lui Eliade ceea ce înseamnă cercul intelectual cu tendințe liberale, ce se strângea în jurul directorului «Curierului Românesc». Acest fapt ne dovedește că ideile politice liberale și influențele luptei pe calea literară pătrundeau și între elevii colegiului. La 1832 Bălcescu e premiat cu un accesit²¹ la gramatica franceză²², iar la 1834 îl găsim la «clasul de complimentar», unde ia premiul al doilea²³. Între colegii lui, unii din clase superioare, însemnăm dintre premianți pe D. Brătianu Gr. Grădișteanu, Al. Zane, cu care a avut mai târziu relații politice. Anul următor găsim între premianți pe „Bălăcescu Nicolae, boier pitar, 14 ani, premiat la

¹⁷ Numai această denumire a păstrat-o Bălcescu pe coperta *Magazinului Istoric* care se tipărea la tipografia colegiului.

¹⁸ Domnul însuși asista la examene.

¹⁹ Zosima, *Biografii politice*, ed. II București 1884.

²⁰ Voinescu II, *Nicolae Bălcescu*, p. 2.

²¹ Distincție acordată celui care se apropie cel mai mult de condițiile de premiere. (n. e.)

²² V. A. Ureche, *Istoria școlilor*, I, p. 190.

²³ N. Iorga, *Viața și domnia lui Știrbei*, Memoriul II, în *Anal. Acad. Rom. XXVIII* p. 141. Voinescu II afirmă și el că Bălcescu a terminat colegiul „cu distincție”. Voinescu II *op. cit.* p. 2.

¹⁴ Întrebuințază pe Engels, și printre cărțile consultate pentru istoria lui Mihai-Viteazul sunt o mulțime germane cu mențiunea „În biblioteca mea”. Ms. Acad. 81 f. 75 și urm.

¹⁵ Uzează de cărți italiene și testamentul lui e scris în această limbă.

¹⁶ V. Alecsandri, *Proză* ed. 1876 p. 552 și urm.

Trigonometrie”. E desigur o greșală în loc de Bălcescu, care el era pitar. Examenul dându-se la 30 iunie 1835, admitând data nașterii după Tocilescu, atunci Bălcescu împlinise 16 ani numai cu o zi înainte, așa că vârsta de 15 ani, dată de matriculă, e o greșală foarte explicabilă. Lângă numele lui Rosetti Rudolf domnul scrie: «președintele republicei». Și această glumă a domnului ne descoperă ce idei trebuiau să circule între elevii colegiului, idei de la care s-a adăpat desigur și Bălcescu.

Încă din timpul când era în colegiu, acesta își aflase vocația. Caietele lui cu însemnări din istoria română chiar din inediții cronicari munteni²⁴ ne dovedesc aceasta²⁵. Dar nu era, desigur, istoria numai ca știință, ci de pe atunci trebuie să fi încolțit în mintea lui ideea că aceasta poate fi o armă de luptă, de care se va servi pentru răspândirea credințelor sale. O istorie pur științifică e o idee târzie, pe care n-a avut-o niciodată Bălcescu. Dacă de pe atunci își fixase calea pe care o va urma înțelegem de ce mai târziu, deși tânăr încă, a avut experiență și convingeri puternice, care nu se găsesc la mulți din contemporanii săi.

În orice caz vocația n-o căpătase de la profesorul său de istorie Florian Aaron, care vorbea de istoria asirienilor.

La terminarea colegiului, Bălcescu stăruie pe lângă mama lui să fie trimis la Paris pentru studii, dar situația financiară a familiei nu îngădui aceasta. Bănățeanul Efrimie Murgu, părăsind Academia Mihăileană, vine în 1838 în Muntenia²⁶. Bălcescu doritor de o cultură, ce nu o putea căuta în Apus, îi cere să-i facă un curs de filozofie. «Murgu, văzând atâta râvnă la un june de 17-18 ani», primește bucuros²⁷. Nu știm ce va fi fost acest curs, am spus că unele elemente de

²⁴ Ion Ghica, *Opere complete*, III.

²⁵ Și Kogălniceanu spune că el începuse a studia cronicile de la 1833, adică la 16 ani. *Cronici*, ed. II, p. XVIII.

²⁶ I. C. Fillitti, *Domniile române sub Regulamentul organic, 1834-48*, Buc. 1915, p. 599.

²⁷ Voinescu II, *op. cit.* p. 3. Bariț vorbind de Murgu spune: „ce e drept că acelui bărbat, de almintrelea genial, îi lipseau moderațiunea și prudența”, *Parți alese din istoria Transilvaniei*, II, p. 21.

filozofie din scrierile lui Bălcescu s-ar putea atribui acestor lecții. Relațiile acestuia cu Murgu rămân de altfel strânse și mai târziu: amândoi iau parte la complotul de la 1840²⁸, iar între hârtiile lui Bălcescu se găsește un memoriu despre acțiunea lui Murgu în Banat la 1848²⁹ ceea ce dovedește că se interesa de faptele fostului său profesor.

La 19 ani – deci la 1838 – Bălcescu intră în armată cu gradul de iuncăr³⁰. S-a crezut că el a urmat în aceasta unui impuls patriotic, dar Voinescu II spune că o făcu silit de familie, care-l obligă a-și lua o carieră și vorbește chiar de influența unor rude autoritare. Între diferite cariere – se înțelege probabil carierele statului – Bălcescu preferă cariera armelor. Această hotărâre i-a fost insuflată însă și de alte considerații. El o preferă birocrației «pentru că-i dădea mai mult răgaz să studieze, pe clasici și istoria». Dar curând cunoscând că «sub regimul acela» milităria «nu e o carieră pentru oamenii de trampa sa», și «nici slujba miliției, nici oamenii, ce era silit a-i vedea, nu erau de natură a-i mulțumi nici spiritul, nici inima».

Totuși el a păstrat armatei o amintire stăruitoare. Bălcescu a văzut într-însa nu ceva eroic și romantic, ci un instrument practic de regenerare, a căutat s-o perfecționeze prin lecții date soldaților, iar când a părăsit-o silit, prima lui lucrare a fost închinată ei. Și dintr-alt punct de vedere sunt importante lecțiile ce le dădea soldaților, vorbind de istoria țării, învățându-i să scrie și să citească. Bălcescu înțelegea interesul ce-l aveau tinerii culți de a răspândi cultura și ideile lor în cercuri cât mai largi. La 1848, din cauză că această propagandă nu se făcuse, revoluționarii s-au găsit cu totul izolați în mijlocul unei lumi, care nu înțelegea țelurile lor. Și, când au constatat lucrul, Bălcescu a fost acela, care fu însărcinat cu conducerea mișcării de propagandă.

²⁸ La interogatoriul ce i s-a luat după descoperirea complotului, Murgu întrebat asupra relațiilor sale cu Bălcescu răspunde: „că-l cunoaște de când învăța la dânsul și că vine la el de sărbătorile mari”. Fillitti, *Tulburări revoluționare*, în *Anal. Acad. Rom.*, Tom. XXXIV, p. 272.

²⁹ Inedit în Ms. 82 al Academiei f. 332 și urm. Cf. pentru o corespondență între ei la 1848. *Anul 1848*, VI, p. 25.

³⁰ Tocilescu, *N. Bălcescu*, p. 28.

Acum el luă inițiativa de a cere Domnului deschiderea unei școli pentru soldați. Domnul primește și în patru luni Bălcescu învață pe subofițerii regimentului No. 3, ce se afla în garnizoană la București, și un escadron de cavalerie scriere, citire, aritmetică, geografie. Ofițerii erau foarte ignoranți și, asistând la cursuri, se întrebau cum a putut «cineva măsura pământul și număra câte lighioane de oameni și de limbi mai sunt pe fața lui»³¹. E sigur că inițiativa acestei școli a pornit de la Bălcescu, care încă din armată avea relații înalte cu Eliade și Câmpineanu, și ținea corespondență cu studenții de la Paris. Totuși în capul școlii vedem pe ofițerii superiori. Un raport din 19 noiembrie 1839 arată că domnul Al. Ghica vizitează «școala ostășească» și mulțumește pe marele spătar Sc. Ghica și pe polcovnicul Odobescu³².

Tocilescu spune că în acea epocă, pe la 1838-9, Bălcescu ar fi avut o înțelegere cu I. Câmpineanu pentru cererea unei Constituții, al cărei proiect l-ar fi redactat împreună. Acest proiect prevedea egalitate, unire cu Moldova, prinț străin, împroprietărirea țăranilor, emanciparea femeii. În afară de faptul că Ioan Ghica, nepotul lui Câmpineanu, nu pomeniște nimic de acest lucru, ce trebuia să-i fie cunoscut, Câmpineanu nu putea cere un prinț străin, el care avea speranțe mai mult sau mai puțin mărturisite de a deveni Domn, iar Bălcescu, care era republican, n-a preconizat niciodată această idee. Apoi Câmpineanu, unul din oamenii cei mai de vază ai țării, n-ar fi ales ca asociat pentru îndeplinirea planurilor sale pe un iuncăr de 19 ani, care la acea epocă nu se făcuse cunoscut prin nimic.

Originea acestei erori stă în știrea dată de Voinescu II, că, pe când Bălcescu era iuncăr, era în relații cu Câmpineanu și Eliade; dar nu era vorba de o înțelegere politică. Aceasta s-a închipuit din cauză că complotul de la 1840, la care luă

³¹ Voinescu II, *loc. cit.*

³² V. A. Ureche, *Istoria școalelor*, II, 101. Afară de această școală a cărei dată concordă cu vremea când era Bălcescu militar, se mai pomeniște de Al. de Gramont la 1838, școli lancasteriene, pentru instrucția morală și fizică a soldatului. Era și o școală de inot și gimnastică pentru soldați. Al. de Gramont, *De l'administration provisoire russe en Valachie et ses resultats*. București, 1840, p. 61.

parte Bălcescu, urmă după închiderea lui Câmpineanu și o parte din conspiratori îl doreau ca Domn. Întemeiat pe aceste știri și pe comunicații orale necontrolate, Tocilescu a pus în circulație știrea eronată despre pretinsul proiect de Constituție de la 1838³³.

Deși Câmpineanu este desigur unul din autorii morali ai complotului de la 1840, această încercare are și altă explicație. Între 1840-42 starea spiritelor era așa încât s-au produs mai multe comploturi și răscoale aproape concomitente³⁴, care au fost premergătoarele revoluției de la 1848. La 1843 toți se așteptau la o mișcare. Gr. Alexandrescu în poezia *Anul 1840* face ecoul acestor așteptări. I. Ghica spune: «Teribilul an 1840, despre care se proceau fel de fel de grozavii, ba c-o să ne frigă, ziceau uni, ba c-o să ne fiarbă, ziceau alții». Înainte Colson apoi Tavernier încercaseră unele ațâțări, iar Colquhoun, agentul Angliei, era bănuț, probabil nu fără dreptate, că alimentează spiritul de răscoală. Arestarea lui Câmpineanu produsese mare tulburare: sunt cunoscute versurile:

*Haideți frați la Mărgineanu.
Să scăpăm pe Câmpineanu.*

Cesar Boliac, care pare a nu fi fost în legături cu Bălcescu, răspândise și el scrieri de ațâțare. Toate aceste împrejurări produsură și făcură posibil complotul lui Mitică Filipescu și N. Bălcescu. În orice caz această încercare nu poate fi pusă în legătură cu complotul bulgar de la Brăila ațâțat de ruși, cum face Eliade, care-l numește pe Bălcescu «complicatul în ale Brăilei ca instrument inconștient sau ca înșelat³⁵», «des hommes qui avaient pris part a l'affaire d'Ibraïla en 1841»³⁶. «N. Bălcescu, qui ne se disait que nationaliste et qui n'avait

³³ Faptul îl admite și d. O. Desușanu în *Cursul de literatură*, II, p. 127.

³⁴ Pentru care vezi I. C. Fillitti, *Tulburări revoluționare în Țara Românească 1840-43*, în *Analele Academiei Române*, Tom. XXXIV, p. 201 și urm.

³⁵ I. H. Rădulescu, *Scrisori din Exil* (publicate de N. Locusteanu) București 1891 p. 272.

³⁶ Același în *Memoires sur l'histoire de la régénération roumaine*, Paris 1851, p. 39.

eu aucun scrupule de figurer dans le complot d'Ibraïla ourdi par les Russes en 1840»³⁷. Complotul din Brăila, o afacere cu totul distinctă, dacă a fost atârnat de ruși, avea ca scop crearea de conflicte între turci și slavii de sud, pe când complotul român era îndreptat contra Rusiei și pentru Turcia.

De altfel, când izbucniră tulburările de la Brăila, Bălcescu și ceilalți, care luaseră parte la complot, erau de mult în închisoare. Complotul, acesta rămăsese un eveniment destul de nelămurit până în timpurile din urmă. Grație însă d-lui Filitti s-au putut cunoaște mai multe amănunte asupra acestei încercări de răscoală. Dar o latură a ei a rămas totuși neobservată.

O broșură anonimă din 1855, «Solution de la question d'Orient» ne aduce în această privință știri prețioase, dar care nu se pot admite în întregime. Autorul, care nu semnează, este Vaillant, cum arată o poezie în onoarea sultanului Abdul Mejid, poezie ce se găsește în acea broșură și o regăsim într-altă broșură a lui Vaillant «Turkie et Russie».

Reproduc aici întreg pasajul foarte puțin cunoscut, în care se vorbește de complotul de la 1840:

«Le mécontentement est universel. La question d'Orient pendante alors en Egypte, reveille des esperances, inspire aux patriotes l'idée de prendre des mesures a tout événement. S'i, y à guerre, s'il est porte atteinte à l'integrité de l'empire ottoman, on prouvera à la Russie qu'on peut oser: cinquante mille paysans se reveilleront tout armés en Bessarabie, y souleveront leurs frères, marcheront sur la Crimée et s'empareiont de Sevastopol. Qui les conduira? Un Français qui n'a jamais porté l'épée»³⁸. Qui les comandera? Un simple cadet de la milice»³⁹. Qui administrera le pays? Un jeune boyar docteur en droit de l'Université de Paris»⁴⁰. N'était ce point un rêve? Non. Tout avait'il été prévu?

³⁷ Suite ou supplément à l'histoire politique et sociale des Principautés danubiennes de Et. Reganault par N. Rousso (scrisă în cea mai mare parte de Eliade), Bruxelles, 1855, p. 32.

³⁸ adică Vaillant.

³⁹ Bălcescu.

⁴⁰ Mitică Filipescu.

Oui. Et pensait-on reussir? Sans doute, car pour vaincre les Russes il faut moins de talent que de courage. Mais les inhabiles ministres qui menaient alors nos affaires»⁴¹ les menaient si mal! M. Thiéres s'était mis si en dehors du bon sens en soutenant à la fois l'integrité de l'empire ottoman et la revolte du vassal de la Porte»⁴² et M. Guizot se prêtait de si bonne grâce à sacrifier aux intérêts de la dynastie, les plus chers intérêts de la France, que, la guerre ne se faisant pas, cette audacieuse pensée avorta et que ceux qui l'avaient conçue incarcères et banis moururent l'un des suites de son incarcération a Snagove»⁴³, l'autre dans les douleurs de l'exil»⁴⁴. Le troisième prouve assez aujourd'hui qu'il a voulu leur survivre pour les venger! Martyrs de la vérité Philipesco et Bălcescu, adieu!».

În această formă exagerată e greu de crezut ceea ce spune Vaillant.

Mai întâi proiectul nebunesc de a lua Sevastopolul cu țărării răsculați în Basarabia e suspect prin faptul că broșura apărea tocmai când acest oraș era asediat de armatele aliate și această idee atribuită răsculaților de la 1840 e desigur inspirată de evenimentele contemporane. Așa că am fi înclinați să respingem cu totul aceste aserțiuni, mai ales că erau produse de spiritul fantastic al lui Vaillant. Însă alte mărturii confirmă aceste fapte lăsând la o parte adausul suspect despre Sevastopol. Anume Ubicini ne dă în cartea sa „Provinces roumaines”⁴⁵ o povestire foarte circumstanțială a evenimentelor din 1840 cu amănunte ce nu se regăsesc aiurea, fără a cita însă izvoarele. Prin legăturile sale în țară ar fi putut controla aceste știri»⁴⁶.

Totuși e drept că unele din ele sunt eronate, cum vom vedea. Oricum ar fi iată ce spune Ubicini asupra proiectului de răscoală a Basarabiei:

⁴¹ Afacerile Franței.

⁴² Mehemet Ali din Egipt.

⁴³ Mitică Filipescu

⁴⁴ Nicolae Bălcescu.

⁴⁵ În *Provinces danubiennes* par M. M. Chopin et A. Ubicini, Paris, 1856.

⁴⁶ Bălcescu îi scria lui A. G. Goleșcu: „Embrassez Ubicini pour moi”. Scrisoare din Belgrad, 13 ianuarie, 1849.